

Plakboek no 4. H.J.Popping.

Inhoud van plakboek no 4.

Zie ook de andere delen van no 4.

Oud Oosterwolde.

Oud Makkinga.

Oud Fochteloo.

Oud Haule.

Oud Donkerbroek.

Oud Haulerwijk.

Oud Elsloo.

Oud Langedijke.

Plakboek no 4

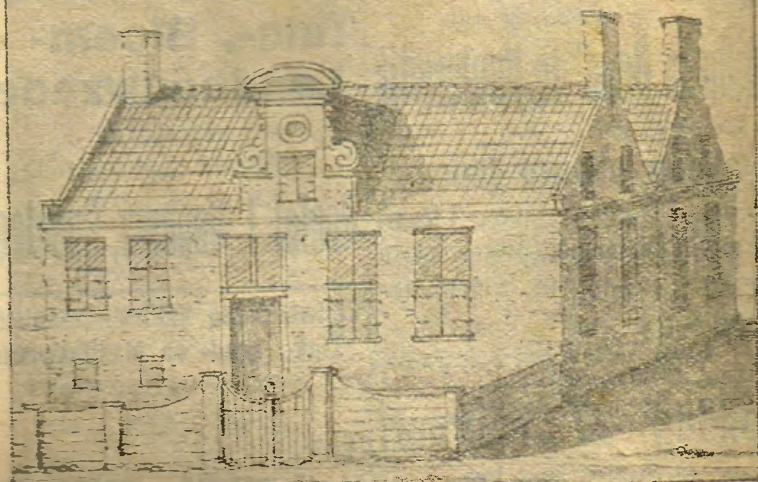
H.J. Popping.

Van oud Makkinga.

- De oorsprong.
- De kerk.
- Het dorp.
- Laagduurswold.
- Twytel.
- Veeneburen.

Oud Fochtelloo.

- De oorsprong.
- De kerk.
- De eeuwen langs.

*1. Huis van den Grietman Barthold Lyclama à Nijeholt
te Makkinga m.*

MAKKINGA IN 1722.

't Huis van den Grietman Barthold Lyclama à Nijeholt.

Van Oud-Makkinga.

I.

De oorsprong.

Evenmin als te Oldeberkoop vinden we bij dit dorp sporen van nederzettingen uit den Heidschen tijd. Noch in de kom, noch in Veenebuuren, Middelenburen of Twijtel zijn — voor zoover ons bekend is — ook maar de minste sporen van bewoning in voor-Christelijken tijd gevonden. Wel hebben, zoo 't schijnt, in het „Buuterheideveld” vroeger huizen of hutten gestaan, zooals men door de verdeeling der heide in kampjes of akkers vermoedde. Tot onzen spijt heeft dateering hiervan niet plaats gehad; uit hetgeen ons echter hiervan werd medegedeeld, vermoeden we evenwel hier meteen vroeg-Middeleeuwsche nederzetting te doen te hebben. Was overigens in Makkinga eenige vondst van inheemsch vaatwerk of steenen wapens gedaan, we hadden allicht hiervan gehoord.

Waar dus totdusverre vondsten als door ons bedoeld onder Makkinga niet zijn gedaan, rest ons niet anders dan aan te nemen, dat een bewoning der grond daar in den tijd vóór pl.m. het jaar 800 niet heeft plaats gehad. (Mochten er onder onze lezers te M. zijn, die ons in deze anders kunnen inlichten, dan houden we ons daarvoor gaarne aanbevelen).

al derzelv vondsten

Onze meening (ook die van den heer Bezema, gelijk uit zijn artikel over Oldeberkoop blijkt) is, dat het eigenlijke Stellingwerf tusschen Linde en Kuinder — waaronder ook Makkinga behoorde — eerst in de 9e eeuw door den stam der Stellingen is bevolkt; en deze meening wordt ook weer door het ontbreken van prae-historiestukken te M. versterkt.

Is Makkinga dus van denzelfden ouderdom als het dorp Oldeberkoop? Het is moeilijk, zoo niet onmogelijk hierop een antwoord te geven. De naam Makkinga wordt door de Middeleeuwen heen nergens in oude stukken genoemd. Dit wil daarom nog niet zeggen, dat het dorp dus toen nog niet bestond. Bedenkelijker wordt het echter, dat in het stuk van bisschop Frederik van Blankenheim (13 Juli 1408), waarin alle andere dorpen van Ooststellingwerf worden genoemd, Makkinga met Langedijke ontbreekt.

Moeten we hieruit concludeeren, dat Makkinga toen nog niet bestond?

In het stuk worden een Oosten en een West-Nijeberkoop genoemd. Men heeft wel gemeend, dat West-Nijeberkoop het tegenwoordige Nijeberkoop en Oost-Nijeberkoop Makkinga is geweest; doch met den geachten heer Bezema zijn wij de meening toegedaan, dat West-Nijeberkoop ten westen van Oldeberkoop heeft gelegen en later is vereenigd met Nijeholtpa. Trouwens, de Beneficiaalboeken geven dit ook zoo aan. Het Oost-Nijeberkoop moet het tegenwoordige Nijeberkoop zijn geweest.

Daarom nog eens: bestond er in 1408 nog geen Makkinga?

O.i. zal er toen nog geen dorp hebben bestaan, in dit geval een kerkdorp of parochie Makkinga. Toch is het zeer wel mogelijk en zelfs waarschijnlijk, dat Makkinga toen reeds als gehucht bestond; dat ook Twijtel reeds bestond en dat er woningen in de Middelburen lagen. De verdeling der perceelen op de kadastrale kaart geeft hier een zeer oude verkaveling aan. Maar deze enkele buurten en verspreide hoeven, ze zullen in 1408 nog geen kerspel of parochie hebben gevormd en ze zullen hebben behoord of zich hebben gevoegd bij het kerkdorp Nijeberkoop (toen Oost-Nijeberkoop). Immers ook dit dorp werd door den bisschop zoo hoog aange-

34
slagen in de boete (50 oude schilden, tegen b.v. Oldeberkoop 90), dat het in verhouding tot andere dorpen toen veel meer beteekende dan in den lateren tijd

Ook de namen Makkinga en Twijtel duiden niet op een dorp van de laatste eeuwen. Makkinga met zijn uitgang inga (= eigendom, bezitting) geeft verder weer een persoonsnaam evenals vele der gehuchten om Oosterwolde. Het is genoemd naar een der eerste bewoners of eigenaars. Ook de plaats Makkum heette vroeger Makkinga (13e eeuw); terwijl een landgoed in Drente tevens Makkinga heette (in een stuk van 1397).

Overigens, dit zijn alle waarschijnlijkheden, eenige zekerheid hebben we niet vóór de 15e eeuw. Moeten we Foeke Sjoerds gelooven, dan is Makkinga identiek aan het klooster Marchnesse of Marenesse. Dit Marchnesse was een der 24 kapellen behorende tot de kerk van St. Odolphus te Stavoren, in de 13e eeuw. Met latere schrijvers zijn wij van oordeel, dat dit Marchnesse niets heeft uit te staan met Makkinga.

Het oudste positieve bewijs van het bestaan van het dorp zou men totnutoe kunnen vinden in het opschrift der groote klok. Dit zegt dat de klok in 1463 te Makkinga is gemaakt.

In de Domeinrekeningen van den hertog van Saksen als heer van Friesland (1525) komt Makkinga dan ook reeds voor.

Hoe het zij, al kunnen we geen zekerheid vinden voor een vroeg-Middeleeuwsch dorp, zeker is het wel, dat Makkinga in de 17e en 18e eeuw een der voornaamste dorpen, zoo niet het voornaamste dorp der gemeente was. We zijn zoo fortuinlijk bij dit artikel eenige afbeeldingen van het dorp en zijn voornaamste gebouwen te kunnen geven uit het begin der 18e eeuw; uit deze blijkt voldoende dat Makkinga toen als hoofdplaats der gemeente de plaats was, waar veel invloedrijke personen uit de grietenij woonden. Het lag toen ook meer in het midden der gemeente; immers, het volkrijke Nieuw-Appelscha en het groote Haulerwijk bestonden in die dagen nog niet.

We lezen omtrent het dorp in den „Tegenw. Staat van Friesland” (1787): „tot sieraad deser buurt dient wel inzonderheid het huis, hier voor dezen door die van Lyclama zeer fraai opgebouwd en nu behorende aan den tegenwoordigen Grietman De

kerkbuurt, omtrent even als Oldeberkoop, een groot plein in het midden hebbende, ligt aan den voornoemden Bovenweg en tusschen de beide wegen de Middelenburen daarvoorheen ook een aanzienlijke plaats van Lyclama plag te zijn."

Jac. Kok (1740) schrijft op Makkinga: „een Friesch dorp, in de grietenij Stellingwerf-Oosteinde, onder 't Kwartier van Zevenwouden. De Kerk is zonder toren, hebbende slegts, op het Westeinde, een klein Spitsje. De wooning van den Heere Grietman, weleer door iemand van het aanzienlijk Geslacht van Lyclama gebouwd, is het voornaamste sieraad van het plaatsje, 't welk vierendertig Stemmen heeft."

Winsemius is korter en Franç. Halma zegt hem na: „Mackinga, een der tien dorpen van de Friesche Grietenije Stellingwerf Oosteinde, in het quartier Oostergoo (is foutief, moet zijn Zevenwouden); de Buurt Twijtel hoort onder dit Dorp." (1725).

De Kerk.

Bezien wij de teekening van de kerk in 1722, van J. Stellingwerf, waarvan we hierbij een reproductie geven, dan valt het op, dat het een der grootste zoo niet de grootste in de gemeente was. Echter een toren ontbreekt; daarin stond het dorp achter bij Oldeberkoop, Elsloo en Appelscha. De bouwtrant is ook iets anders dan die in de andere dorpen en wel door de plaatsing der ramen en het inspringend gedeelte aan de Oostzijde (Koor). Door het gemis van een toren hingen de beide klokken in een klokkenstoel.

Deze kerk, van oorsprong een Katholieke, is afgebroken in 1775; althans toen is de tegenwoordige kerk gebouwd. Op een steen boven de poort der nieuwe kerk staat te lezen: „De eersame mannen Jan Dirks en Jan Pyters ten tijde der stigtinge van dese nieuwe kerke, kerkvoogden van den dorpe Makkinga 1775." De kerk is ingewijd den 8 Sept. van dat jaar.

De klokken hangen niet meer, zooals bij de oude kerk, in een klokkenstoel, doch in den stevig gebouwd en toren.

Het randschrift van de groote klok (in Gotische teekens) luidt: „In . na . dni . amc . hec . capana . e . facta . macckinghe . ab . Houccto . Gherarda . in honorem . sanctissime . Marie . ivb . cu honorem ludo . anno . dni . m . CCCC . LXIII . ihesus . maria . johannes".

Makkinga in hellingwerf tekenen 1722

MAKKINGA. De Kerk in 1722, naar de tekening van J. Stellingwerf.

Vertaald: „Op het geboortefeest van den Heer (onzen) vriend is deze klok gemaakt te Makkinga door Houct Gherarda tot eer van de allerheiligste Maria, de onbevleete zalige maagd, wier eer ik luid. In het jaar des Heeren 1463. Jezus. Maria. Johannes.”

Houct Gherarda heeft de klok niet gemaakt, maar doen maken, dus geschonken. Op de klok komen voor de beeldtenissen waarschijnlijk van Paulus, Johannes, Catharina en Maria met het kind. Johannes heeft den giftbeker in de hand. Volgens de overlevering toch zou hij, onder keizer Domitianus, tot den giftbeker veroordeeld zijn. (Volgens v. Borssum Waalkes).

Zou men mogen aannemen, dat het jaar der klokgieting (1463) ook het stichtingsjaar der kerk is? Het zou niet onwaarschijnlijk zijn. We moeten althans omstreeks dezen tijd den kerkbouw aannemen.

Op de kleine klok staat in Latinsche letters: „Graviore lapsu . corruptam . hancce . campanam . providus . praetor V. A. Glinstra . refundi . curavit . per . Claudium Fremij . fusorem . Anno domini . MDCCLXXVI”.

Vertaald: „De zorgzame grietman V. A. Glinstra heeft gezorgd, dat deze klok, die door een zwaren val gebroken was, hergoten werd door den gieter Claudius Fremij, in het jaar des Heeren 1776.” (v. Borssum Waalkes).

Op een klok te Oliterterp staat (vertaald): „Op bevel van den aanzienlijken man, den heer Aijso van Boelens raadsheer in het hoogste gerechtshof van Friesland

en van zijne uitgelezene echtgenoot de beste mevrouw Ena Romelia van Idsinga heeft Claudius Fremij in 1776 deze klok van Olterterp (toen zij) gescheurd (was) te Makkinga hersteld."

Uit deze beide opschriften blijkt, dat de kleine klok van Makkinga en die van Olterterp beiden te Makkinga zijn gegoten. Men weet nog wel de plaats aan te geven, waar dit gieten heeft plaats gevonden.

Toen deze klokken werden gegoten, verzocht de toenmalige inwoner J. Schurer aan den klokgieter om voor hem een tafelschel te gieten. Hieraan werd voldaan, terwijl de heer Schurer aan de daarvoor te gebruiken klokspijs drie rijksdaalders als zilver toevoegde. Het product, een mooie bel, met randschrift: „J. Schurer 1776", is nog in het bezit der familie Schurer. Oorspronkelijk had ze een gegoten handvat; dit is gebroken bij het gebruik dat men van deze bel — die bekend was wegens zijn helderen, wel-luidenden klank — maakte op de weekmarkt te Oosterwolde. Deze weekmarkt in 1847 ingesteld, wilde men namelijk openen door het rondgaan met een bel.

Volgens overlevering zou het „oud-kerkhof" gelegen onder Donkerbroek aan den Balkweg vroeger hebben behoord aan de beide dorpen Donkerbroek en Makkinga. Ook de kerk, die daar zou hebben gestaan, zou voor beide dorpen gediend hebben. Ons komt dit zeer onwaarschijnlijk voor. Al sinds eeuwen immers hebben Donkerbroek en Makkinga ieder een kerk gehad. De Beneficiaalboeken (1543) geven voor beide dorpen afzonderlijk de pastorie- en vicarie-goederen aan. Een gezamenlijke kerk zou ons zooveel jaren terug moeten voeren, dat we komen tot de periode der eerste houten kerkjes. Evenwel, op het „oude kerkhof" aan den Balkweg heeft niet een houten, doch een steenen kerk gestaan, zooals we hebben ervaren. En als we ons in dien tijd verplaatsen, moeten we tevens onder de oogen zien, dat de communicatie tusschen de beide dorpen langs den Balkweg toen zeer bezwaarlijk was. Men moest de Kuinder passeeren en deze lag nog voor eb en vloed; zeer zeker zullen er tijden van het jaar zijn geweest, dat een overgang bijna onmogelijk was. Verder: Makkinga had in geen geval behoefte aan een geschikt terrein voor kerk en kerkhof. Het dorp ligt, prachtig gekozen, op een hooge en droge plaats. Waarom dan zouden de Makkingasters met hun over-

Ned. Herv. Kerk te Makkinga.

ledenen een lange en bezwaarlijke reis naar het kerkhof aan den Balkweg maken?

Dat Donkerbroek eertijds zijn kerk en kerkhof daar ter plaatse had, heeft een goede reden. We komen hierop echter terug in ons artikel over Donkerbroek.

Omtrent de kerkelijke en ook over de maatschappelijke toestanden uit den tijd voor de Hervorming geven de Beneficiaalboeken eenig licht. We vinden hierin over Makkinga, dat het dorp in dien tijd (1543) één pastoor en één vicaris had.

De inkomsten der pastorie waren :

Van 28 roeden weerland 8 Brab. stuivers per roede.

Vier roede land in Laurens Martens erf; per roede 4 Brab. stuivers.

Veertien roede land en 2 dagmaad hooiland bij de Kuinder, in Jonge Doyen's weer; elke roede mag in huur 4 Brab. stuivers opbrengen.

Twee roeden land in Johan Rummerts erf; „ende es gegeven voer vier ewige jaertyden”.

Drie roeden land „gegeven van Johan Scappinge tot een ewige memorie.”

Een dagmaad hooiland in Claes Rummerts erf bij de Kuinder.

Verder waren er de z.g. „Muddepachten”, vele dezer waren

„losber” (waren af te koopen):

Twee Devernter mudden rogge over Olde Doyen's goed.

Idem over Abel Doyen's erf.

Anderhalve Steenwijker mudden rogge over Hendrik Hermenssen goed.

Een half mudde rogge over Grete Bruyns' erf.

Twee „festendelen ende twee leeff broets”, elk brood van 16 pond over Hermen Doyens en Fedde Doyens.

Een half mudde rogge over Wyde te Prantinge's erf te Oosterwolde, „an welcker arve naestlandt is Roeloff tho Nanninge aen beyde zyden.”

Een half mudde rogge over Bealt Johan Eyses goed.

Idem over Johan Eysens goed.

Vijftien Vlaamsche over Wiltet Lamberts erf.

Verder verkreeg de pastoor van ieder „bouhuys” (boerderij) een Friesch schepel rogge. „Indeen daer bouhuysen vergaen dat is zyn schade; indeen daer meer worden aengebouwet is syn baete.”

Dan waren er vijf „boltyden”, op welke de parochianen hun pastoor brooden moesten geven.

Tenslotte waren de gaven, die men den pastoor moest betalen voor overledenen; o.a. twee

Philippus gulden en drie pond was (voor fabricatie van kaarsen) voor „eenen olden doden, boeven achthien jaeren”.

De Vicarie (Onzer Liever Vrouwen Vicarie) had als inkomsten:

Het erf, met een jaarl. rente van $2\frac{1}{2}$ Karolus gulden.

Twee roede land in het „weer”.

Vier roede land in Sywerts „weer” aan de „veurbueren”.

Zes stuivers jaarlijks van een roede land op Donkerbroek in Johan Jaerts weer.

Drie roede land op Donkerbroek, in Johan Eystens weer; „nyet ontfangen”.

Een roede land in Johann Lubbens weer; doende 's jaars 5 stuivers.

Twee stuivers 's jaars van een halve roede in Wiltet Lamberts oesterweer.

Verder waren er inkomsten van landen en erven van Rummert Claes; Marten Arelts; Johan Eysens; Peter Doyens; Grete Bruyns; Eyso en Wiltet Abelens; Eyso tho Venekoeten; Laurens Johan; Johannes Conens; Johan Hermens; Dertmaer Aukes; Johan Lambers; Boele Bunnes; Egbert Sybens op Donkerbroek; Abel Eysens.

Ook de Vicarie ontving bovendien van elk huis „tot 28 omtrent” een Friesch schepel rogge en had twee „boltyden”, elke tydt 8 pond brood en een pond boter. Tenslotte „yttelyck huys een gast roggen ende een gast haverens.”

De Kerke-goederen, waarvan de kerk enz. onderhouden moesten worden, bestonden uit:

Een mudde rogge 's jaars over Johan Lambers erf.

Een half mudde over hetzelfde, „hercommende van een peert”.

„Zes blancken” op anderhalve roede land in Peter Doyens erf.

Een half mudde rogge over Fedde's erf.

In de eerste jaren van de Hervorming was Makkinga met Elsloo, Langedijke, Olde- en Nijberkoop kerkelijk gecombineerd.

Als eerste predikanten fungeerden:

1597 Jacobus Rudolphi.

.... Henricus Bottenius.

In 1640 vormden Makkinga, Elsloo en Langedijke één gemeente. Predikanten waren:

1640 Johannes Jacobus Muncerus.

1653 Gerardus Holtrop (vermoedelijk te Oosterwolde geboren).

1674—1681 Petrus Arundaeus. (Een Avondmaalbeker draagt het opschrift: D. Petrus Arundaeus, gewezen Praedicant des goddelijcken woords omtrent VII jaaren tot Makkinga cum Annexis Donavit 1703.)

1681—1692 Johannes Lelibloem.

1693 — Petrus Tiberu Hania.

1737—1790 Johannes Jellema.

1792—1821 Johannes Cornelis Wiersma Swalue (Is te Langedijke begraven).

1823—1827 Hendrik Kreling Dirks Buisman.

1828—1833 Johannes Dijck Fledderus.

1833—1836 Jan Sikkens Boelens.

1836—1842 Hendrik Offerhaus.

1842—1849 J. Reinders.

1849—1853 H. D. Ouwersloot.

1854—1859 A. A. Hingst.

1859—1869 N. S. Kappers.

1869—1870 A. H. v. Dam.

1871—1874 G. F. ten Brummeler Andriessse.

1874—1878 P. Bruining.

1878—1882 A. v. Laer.

1883—1911 Vacant. Een groot deel van dien tijd 1892—1910 nam de Godsdienstonderwijzer N. G. v. Brederode den dienst waar.

1912—1913 Edens.

1919—1923 Bruins.

1926— F. T. Tammens.

Als een bijzonderheid mag

worden vermeld, dat op de torenspits van de tegenwoordige kerk een paard prijkt. Hier treedt weer de oud-Saksische vereering van het paard aan den dag: de paardenkop van de stallen; het geschilderde paard van luiken en vensters; het paard van de wapenschilden der Saksische grooten.

Op het spitsje aan de oostzijde staat een haan.

In de kerk bevindt zich een mooi versierde wijzerplaat; ze geeft het jaartal 1777 aan. Is toen misschien het tegenwoordige uurwerk in den toren geplaatst?

In de kerk zijn vele personen van naam begraven, zooals het groot aantal zerken, w.o. zeer fraaie bewerkte, aangeeft. Een collectie, zooals geen tweede in wijden omtrek is te vinden.

Een der oudste zerken is wel die van Ds. Gerardus Holtrop, „in 't leven Pastoor of Mackinga” met zijn echtgenoot Utje Swaga.

Een tweede predikant, die hier ligt begraven is Johannes Leliebloom, overleden 1692.

Dan liggen er meerdere zerken van grietmannen van het geslacht Lyclama à Nijeholt: Bartholdus Lyclama à Nijeholt, overleden 18 Maart 1731, oud 59 jaar; Augustinus Lyclama à Nijeholt, oud 67 jaar, overleden 1 Aug. 1670, met zijn echtgenoot Sydts van Beyma; Lubbert Lyclama à Nijeholt, overleden 2 Oct. 1692, met zijn eerste vrouw Romelia van Scheltinga.

Uit dit zelfde geslacht zijn er verder begraven: Lycle Pier Lyclama, overleden in 1619, „eerst bijsitter in West-, daarna Secretaris in Ooststellingwerf”, met zijn echtgenoot Sypke Syoerds Jelkema; Laelius Lyclama à Nijeholt, mede . . . ter van Ooststellingwerf, overleden 30 April 1679, oud 43 jaar; Nijeholt, overleden 1721, oud 89 jaar (deze steen is voor 't grootste deel onder de banken verborgen).

Nog is er een steen van: Laelius Swaga, (deze steen is bijna geheel vernield en uitgesleten); een andere, voorzoover niet onder de banken verscholen, vermeldt: „E SPERAUI NON CON FUNDOR IN AETERNUM oud 60 jaren.” Vertaald: „En heb gehoopt, dat ik tot in eeuwigheid niet verstoord wordt.”

Tenslotte zijn er nog een paar zerken, zoodanig uitgesleten, dat alleen nog wapens en gebeeldhouwde koppen zijn te onderscheiden. Vermoedelijk verbergen de banken er ook nog eenige.

Rechthuis te Makkinga in 1722.

We zien dus, dat deze kerk zeer rijk is aan mooi bewerkte grafzerken, die nog een stuk oud-Makkinga vertegenwoordigen en vasthouden . . . totdat de steenen geheel vernield zullen zijn door de voetstappen der kerk-gangers. Zou het niet mogelijk zijn om de steenen uit het middenpad der kerk weg te nemen, en ze b.v. rechtstandig te plaatsen in het voorportaal der kerk?

Dat men redde van deze monumenten der vervlogen eeuwen wat nog te redden is!

Het dorp.

We zijn zoo gelukkig, benevens een afbeelding der kerk, bij dit artikel ook afbeeldingen te kunnen geven van een drietal andere gebouwen uit het begin der 18e eeuw. Het zijn het Rechthuis; de „stins” der Lyclama’s en het huis van kapitein Feltkam of Veltkamp.

Voorzoover we dit kunnen zullen we hierbij van eenige toelichting dienen.

Het Rechthuis. Zooals we reeds zeiden, was Makkinga indertijd de hoofdplaats der grietenij. Vanaf welken tijd men eigenlijk van hoofdplaats kan spreken kunnen we niet zeggen. Zooals bekend, werd vroeger in de Stellingwerven recht gesproken door Stellingen. Oost- en Weststellingwerf waren toen nog vereenigd. Er wordt verondersteld, dat toen op drie plaatsen

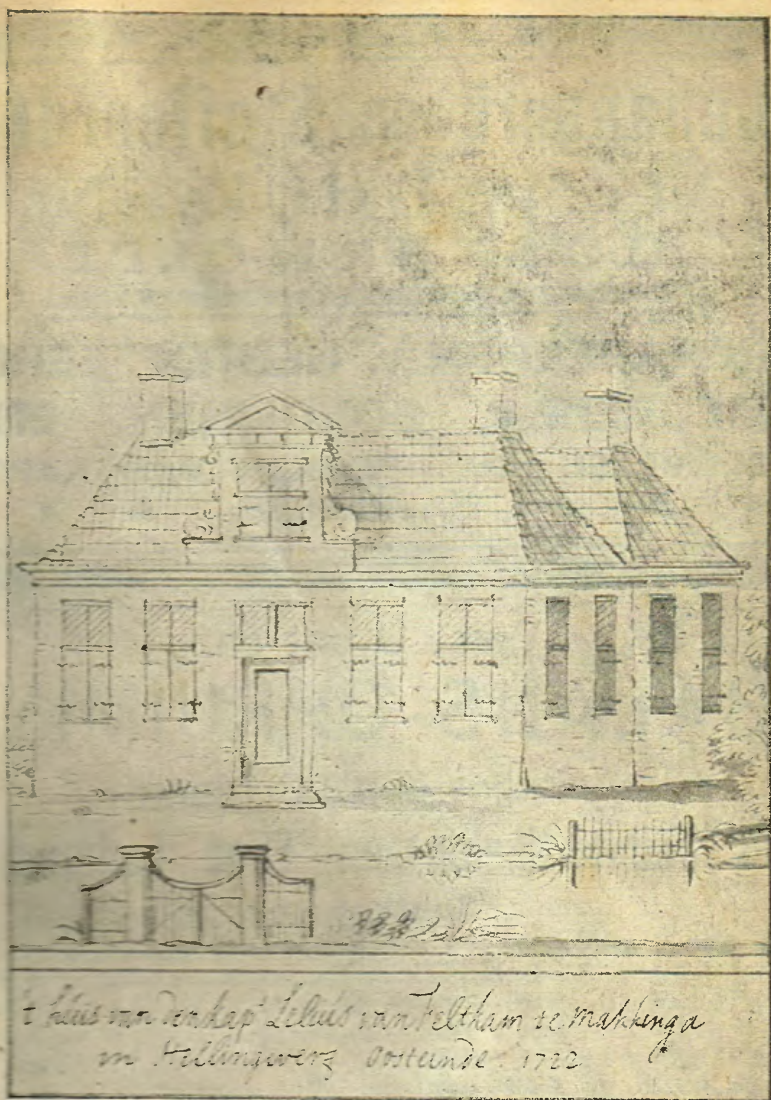
recht werd gesproken en dat die rechtbanken — werven geheeten — gedurig van plaats verwisselden. Van een eigenlijke hoofdplaats, waar een bestuur zetelde, kon dus toen moeilijk worden gesproken. Toen men in overig Friesland reeds lang Grietmannen had, hield Stellingwerf zich nog aan zijn oude instelling der Stellingen. Eerst in den tijd dat Friesland werd geregeerd door den Hertog v. Saksen, werd voor Stellingwerf ook een Grietman met mederechters aangesteld. De naam Stelling werd echter nog eeuwen gedragen door de Dorpreghers.

In zaken van gewicht werd door het Hof van Justitie recht gesproken; ook bij appèl uit naam der landheeren. Overigens werd recht gesproken door de lagere rechtbanken in de grietenijen. De nederrechten in de grietenijen — zegt Foeke Sjoerds — bestonden uit een grietman en twee, drie of vier bijzitters of mederechters. Bovendien was in ieder dorp een dorprechter — hier veelal Stelling of Stellinginck genoemd —; deze was door den grietman gekozen uit een drietal door de ingezetenen opgemaakt. Dit opmaken van het drietal geschiedde na voorafgaande aanschrijving, huiskondiging, klokkepping, door stemgerechtigden. Deze dorprechter had te beslissen in geringe geschillen en dorpszaken „onder de acht pond”, gelijk dit in het Charterboek wordt genoemd.

Wanneer we dus spreken van het Rechthuis te Makkinga, dan moeten we aannemen, dat daar het bestuur en rechtscollege van grietman met bijzitters zetelde.

We vinden nu eerst drie grietmannen over Stellingwerf. Toen echter zal Makkinga nog niet de hoofdplaats zijn geweest. Vermoedelijk is de grietenij in 1517 in een Oost- en Weststellingwerf gesplitst. Waar de eerste grietmannen hun zetel hadden, is moeilijk na te gaan. Vermoedelijk wisselde dit in de eerste tijden. In ieder geval had ook Oldeberkoop soms deze voorrang. Enkele der eerste Grietmannen zijn aldaar begraven. Suffridus Lyclama à Nijeholt had o.a. daar zijn rechthuis. Als een bloote aantekening vinden wij vermeld, dat in 1570 (tijd van den beeldenstorm) in het gemeentehuis te Makkinga geroofd werd.

Waarschijnlijk heeft Augustinus Lyclama à Nijeholt — hij was grietman van 1647 tot 1661 —

Het huis van Kapitein van Veltkamp in 1722.

de bestuurszetel naar Makkinga of weer naar Makkinga overgebracht. Hij is aldaar in de kerk begraven. Het dorp bleef nu hoofdplaats tot in het begin der 19e eeuw, toen de bestuurszetel door den grietman Jan Albert Willinge naar Oldeberkoop werd gebracht.

Het Rechthuis te Makkinga zal dus als zoodanig dienst hebben gedaan van het midden der 17e tot het begin der 19e eeuw.

Na dien tijd is het gebouw overgegaan in handen van de familie Schurer en heeft het sinds lange jaren dienst gedaan als herberg. Want het tegenwoordige logement-Schurer (vanouds „Het Wapen van Ooststellingwerf”), het zij dan ook verbouwd en bijgebouwd, is het oude Rechthuis van Makkinga. Het oorspronkelijke gebouw van de afbeelding is in het tegenwoordige huis gemakkelijk terug te vinden.

Huis van Grietman Barthold Lyclama à Nijhott.

Volgens de kaart van Schotanus-Halma hebben er te Makkinga twee stichtingen der Lyclama's gestaan. De eene stins stond dan in de Middelburen, de andere in de kom van het dorp. Welke der beide was de hier afgebeelde?

We kunnen hier geen antwoord op geven. Het eenige dat we nog omtrent deze huizen kunnen zeggen, is, dat van het gebouw bij de kom niets meer is overgebleven en dat vrij zeker de woning van den heer G. Drenth in de Middelburen nog een restant is van het andere gebouw. De bouwtrant dezer woning is niet die van een gewoon boerenhuis; ook de geweldige schoorsteenmantel die zich nog in de woning bevindt, duidt op een meer voorname woning.

Huis van Kap. Lelius van Feltkam.

Van dezen kapitein Feltkam weten we alleen, dat hij als eigenaar van een stemplaats te Makkinga voorkomt op het stemkohier van 1738.

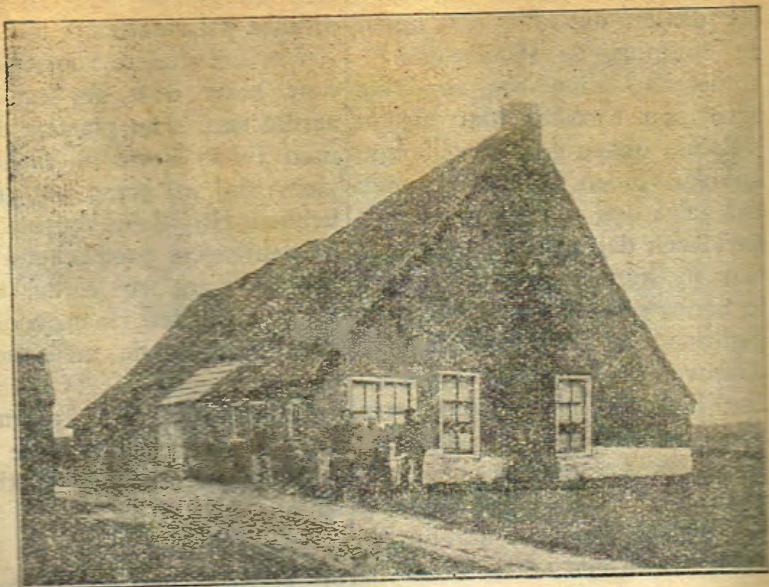
We meenen in deze woning te herkennen het huis, dat voor enkele jaren is afgebroken en indertijd bewoond werd door den bedrijfsleider der boterfabriek, den heer J. Jongbloed.

Behalve genoemde en afgebeelde heerenhuizen hebben er indertijd in Makkinga meer royale woningen gestaan; o.a. in den tuin van den heer Heijer (van de familie Sminia), en achter de woning van den heer Wilt Gorter. Dan „Jagerslust”, waarop we nader terugkomen.

Laagduurswold Behoorde vrij zeker oorspronkelijk het geheele Duurswold onder Oosterwolde, thans wordt Laagduurswold bij Makkinga gerekend.

Een der boerderijen daar wordt vanouds „De Boschplaats” geheeten. Achter deze „Boschplaats” lag in de heide een stuk land, genaamd „Het Oude Klooster”. Het stuk, misschien een paar bunder groot, was door een sloot en wal omgeven; het was verdeeld in eenige kleinere stukken; ook deze waren weder van slooten en wallen omgeven. Een „weg” liep in het midden over het terrein; de kampjes hadden door dammen uitweg op den „weg”. Een paar dobben waren voorts aanwezig en een put. Verder bevonden zich er een paar hoogten, die als brandplaatsen hadden dienst gedaan.

Oorspronkelijk werd, om den naam, het terrein in verband gebracht met het klooster „Werelds Licht”. Het aardewerk, dat echter uit de put werd opgehaald, was hiervoor van te jongen datum. Een nederzetting uit Germaanschen tijd was het niet, een schans was het niet, een terrein waar eertijds een boerderij had gestaan kon het niet zijn; een verzameling

Oude boerderij onder Makkinga.

middeleeuwsche huizen had er niet gestaan. Wat dan? Heeft hier misschien voor een paar honderd jaar een exentrieke boer getracht een buurt te stichten??? Vorig jaar is dit terrein omgeploegd; hoewel de eigenaar er alle aandacht aan heeft besteed, is er hierbij niets aan den dag gekomen, dat eenig meer licht kon verstrekken omtrent dezen raadselachtigen hoek gronds.

Twytel of 't Wijtel. Gehucht onder het dorp.

Beteekenis „Het Wyde”?

Van zeer gewaardeerde zijde wordt ons een andere en wellicht betere etymologie aan de hand gedaan. Oorspronkelijk zal het gehucht als zijnde de uiterste bureu „Het Uitel” zijn genoemd; wat in het spraakgebruik werd „'t Wytel”.

Gedurende eeuwen stond hier een korenmolen. Voor een paar jaar is deze overgebracht naar de opwijk naar de Kuinder. Reeds Winsemius vermeldt dit gehucht.

Veeneburen. Gehucht onder het dorp. Beteekenis ligt voldoende in den naam besloten. In deze buurt stonden in de Middeleeuwen reeds woningen. Toch wordt dit gehucht door Winsemius nog niet genoemd, evenmin het gehucht Middelenburen. Hier heeft, zooals we reeds vermeldden, jarenlang een der Lyclama-stinsen gestaan. In de eerste helft der vorige eeuw

is hier door de familie van Hylckama een villa „Jagerslust” gesticht. Dit huis is later weer afgebroken en naar Heerenveen vervoerd. Dat dit „Jagerslust” vroeger een fraaie aanleg is geweest, bewijzen nog restanten van wandelboschjes en de nog bestaande groote vijver met eilandje, de vluchtheuveltjes voor hazen enz. Volgens het verhaal heeft

deze vijver aan werkloon f 1000 gekost. Een lid dezer familie v. Hylckama ligt op het kerkhof te Makkinga begraven naast de kerkpoort.

In de Middelburen stond vroeger een woning, die men aanduidde met den naam van „secretariskamer”. Hier moet volgens de overlevering de secretarie in gevestigd zijn geweest. Bij een brand moeten daarin veel oude documenten verloren zijn geraakt. Is deze woning misschien voor secretarie gebruikt nadat de administratieve zaken van de rechtszaken zijn gescheiden? Zooals we hebben gezien, was oorspronkelijk hotel Schurer het Rechthuis en tevens Gemeentehuis. In 1811 kwam in de bestuurswijze echter een groote verandering. Het administratieve werk werd toen aan de maires, later in 1816 schouten, opgedragen. Het justitioneele gedeelte kwam bij de vrederechters, daarna bij de kantonrechters. Uit een missive van 1839 blijkt, dat de rechtzaken om de 14 dagen werden afgedaan en de rechtszittingen ten huize van de voorouders van den logementhouder Schurer werden gehouden. Wellicht werd dus in dien tijd de administratie der gemeente (het werk der maires en grietmannen) gedaan in de „secretarie” in de Middelburen.

Veurburen. In de Beneficiaalboeken is sprake van de Veurburen (voorburen). Is dit wellicht de buurt om de kerk geweest. Neemt men dit aan, en denkt men zich verder de Middelburen, dan lijkt het nog waarschijnlijker dat „'t Wytel” een verbastering is van „'t Utel”.

Verdere oude namen zijn het „kerkepad”, de „Wehme” en de „Harken”. De Wehme is thans een stuk weiland; hier heeft vroeger de kerkeplaats gesiaan, of dit land heeft daartoe behoord. Het woord „Harken” is zeer waarschijnlijk door het spraakgebruik weer verbasterd. Gaven we indertijd aan, dat het woord oorspronkelijk zou zijn geweest „Marken”, wat beteekent „gemeenschappelijke gronden”; er wordt ons op gewezen dat het zeer wel mogelijk ook een afkorting of samentrekking van „Hamrikken” kan zijn. De beteekenis van dit woord is vrijwel hetzelfde als „Marken”. Alleen „Marke” is een Saksisch woord, Hamrik, Hemrik, of Heemrik een Friesch-Groningsch.

Ten tijde der vaststelling der familienamen fungeerde hier als Dorpregter Alle Johannes.

53

Door het toedoen van invloedrijke personen te Oldeberkoop werd omstreeks 1825 de bestuurszetel van hier naar Oldeberkoop overgebracht. Er werd daar eerst vergaderd in het logement „De Zwaan”. In 1835 werd er te Oldeberkoop een nieuw grietenijhuis gesticht.

In 1856 echter besloot de Raad om wederom Makkinga als hoofdplaats te nemen. Den 18 October van dat jaar kwam de Raad voor het eerst bijeen in het te Makkinga nieuw gebouwde gemeentehuis.

Nog was er geen rust in de vestiging van den bestuurszetel. Het midden der gemeente had zich door het groeien der plaatsen Haulerwijk en Nieuw-Appelscha meer naar het Oosten der gemeente verlegd, en de Raad besloot in zijn zitting van 15 Jan. 1885, om het gemeentehuis naar Oosterwolde te verplaatsen.

Hoewel Makkinga als alle dorpen der gemeente een landbouwdorp was, waren hier vroeger in verhouding toch meer neringdoenden gevestigd. O.a. was in het begin der vorige eeuw een bierbrouwerij gevestigd in het pand van de familie Schurer. Nog lang bewaarde de familie een herinnering van dien tijd in den vorm van een reusachtige bierpul. Het was de gewoonte in die dagen, dat nieuw-gekozen Raadsleden als een soort „ontgroening” voor het begin der Raadszitting deze groote beker vol bier ledigden. En maar één keer gebeurde het, dat de candidaat niet door dit examen kwam. Hij bedankte voor de eer, omdat hij bang was voor zooveel bier en hij verontschuldigde zich: „Als het nou nog jenever was....!”

Tot in de eerste helft der vorige eeuw stond er aan den weg naar Donkerbroek een vul- of wolmolen. Zooals we in het artikel van Oud-Oosterwolde reeds nader hebben aangegeven, werd op een dergelijke molen het zelfred gevuld en gekrompen. Volgens een oud verhaal is indertijd uit dezen molen een zware rol zelfred gestolen, die veel later in een bosch is teruggevonden.

„Villa Nova” is een stichting van Burgemeester Mr. P. A. Bergsma (1865—1870). Het werd gebouwd op een stuk land „Kostverloren” geheeten.

Tijdens de invallen der **Munsterschen** (1673) werd volgens een geschiedschrijver hier een schans opgeworpen. We kunnen

hiervan niets naders vertellen, om de eenvoudige reden, dat ons verder van het bestaan of bestaan hebben dezer schans niets bekend is. Zijn er Makkingasters die ons kunnen inlichten waar deze schans heeft gelegen of waar misschien nog sporen er van zijn te vinden?

Volgens het stemkohier waren in 1738 eigenaars der perceelen in Makkinga: Anne Frankena voor de plaatsen nos. 1, 3, 6, 16 en 27; Ferduwe Jans e.a. no. 2; Magdalena Barelds-wed. Meseroy no. 4; Dirk Jans e.a. no. 5; D. Blocq Lyclama à Nijeholt, grietman, nos. 7, 10, 11, 12, 13, 14, 17, 19, 28, 30, 33, 34; Capitein L. Veltkamp nos. 8 en 9; Siccomina van Boekholt-wed. Heloma nos. 15 en 35; Pastory no. 18; Rensje Harkes no. 19; Bijzitter R. Eekema en ds. Hania no. 20; De Patroon nos. 21 en 22! Ds. Hania no. 23; Jan Jansen no. 24; Versch. eigenaars no. 25; Lubberijn Jans no. 26; A. Hubbelink no. 29 en Eyse Niers no. 32.

Het aantal inwoners van Makkinga bedroeg:

in 1811	299,
in 1840	432,
in 1865	473,
in 1875	709,
in 1901	643,
in 1926	1023.

Tot slot van onze aantekeningen omtrent Makkinga nog een paar bijzonderheden over het onderwijs. Als eerste schoolmeester voor Makkinga en Lange-dijke samen vonden we vermeld in het jaar 1816 R. M. Nieuweveen, 2e ranger. Den 29 Nov. 1816 kwam met attestatie van Blesdijke Lykle Tydes Berkenbosch, koster en schoolmeester. Van 1 Jan. 1819 tot 1 Nov. van dat jaar was Meine Harmens Bergsma hoofd dier school. Daarop volgden:

1819—1845 Wijbe Fr. Scheenstra.

1845—1846 Berend de Vries.

1846—1858 Meine Nieuwveen.

1858—1860 Jan Smilda.

1860—1865 Popke v. d. Kluft.

1865—1904 Antonius Joh. Jansen.

1905—1910 Alle Kooistra.

1910—1917 W. F. Stedehouder.

1918— W. W. Helmholt.

In 1868 werd een hulponderwijzer aangesteld; tot dien tijd had het hoofd alleen gestaan.

EINDE.

*Expositie van „De Ooststellingwoerter“
van 1 April 1927.*

Gezicht in het dorp Makkinga in het midden der 19e eeuw.
Naar een aquarel van A. Questius.

Oud-Fochteloo.

De oorsprong.

Wanneer men thans nog zich bevindt achter de woningen aan den Oostkant van het dorp welke een verlaten, soms troosteloze indruk geeft dan het gezicht over de uitgestrekte kale, eenzame en stille veenen. Aan den horizon ontwaart men hier en daar het blauw van dennebosschen. Alleen een gedeelte des jaars slechts is er eenig leven op deze vlakte: 's voorjaars wanneer de turf wordt gestoken en drooggemaakt; 's najaars wanneer de boerenwagens de turf naar de schuren brengen.

Hoeveel te meer moet vroeger dit veen een beeld der eenzaamheid gegeven hebben. Nu nog wordt de horizon gedeeltelijk begrensd door het blauw der dennebosschen van Veenhuizen en Appelscha, terwijl links woningen zichtbaar zijn die liggen aan den nieuwen weg Weper-Veenhuizen. Maar de kolonie Veenhuizen en het veendorp Appelscha, ze zijn beiden nog jong en de woningen links ze staan er pas enkele jaren. Honderd jaar geleden en vroeger, toen was alles wat zich oostelijk uitstreckte tot aan den horizon vlak en kaal land, met hier en daar een armoedige berk, een

els of een den, en waar thans Veenhuizen ligt lag toen een gehucht als een oase in een veenwoestijn.

Het lang-gerekte dorp Fochteloo, Noord-Zuid loopende, ligt juist aan den zoom van dit veenland; daar waar het diluviale zand onzer gemeente begint, dat verder alleen aan de oevers der riviertjes door laagveen wordt onderbroken. Trekt op de landkaart een lijn van Haule-Fochteloo-Appelscha en ge geeft vrij juist de westgrens der Friesch-Drentsche hoogeveenen aan; boven Haule alleen strekt zich een smalle uitlooper naar het westen uit (Haulerwijk). Van deze lijn tot Norg-Huis ter Heide-Witten en nog zuidelijker was alles veen en moeras. Dit gebied vormde als het ware één reusachtige kom, vrij zeker een vorming van den ijstijd, waar het water geen voldoende uitweg had en de keileemlaag in den bodem het wegzakken verhinderde. Een enkele kop of rug - we noemen de Bonghaer, de Goudhaer - misschien gevormd door zandverstuiving vóór de

Oude Boerderij te Fochteloo.

veenvorming, - stak boven het moeras uit. Overigens was de geheele uitgestrektheid eeuwenlang uitsluitend domein van waterplanten en moerasvogels.

Hoe lang is het geleden dat deze kommen, de inzinkingen en ruggen aan de aardoppervlakte werden gevormd; wanneer begon hier de vegetatie der veenvormende planten? In welken tijd was het, dat nog daar, waar nu de metersdikke veenlaag ligt, door de droge wervelwinden het fijne stuifzand werd opgejaagd? Niemand zal dit met juistheid kunnen bepalen en de schattingen der geologen, ze loopen over duizenden jaren.

Toen nog de veenvorming in haar beginstadium was, toen nog niet de verzuurde en drassige bodem dit belette, toen was er althans op de gunstigste plaatsen - in deze „kom” nog gelegenheid voor boomgroei. En zelfs was deze plaatselijke bodemgesteldheid en was het klimaat zoo't schijnt toen zeer gunstig voor den groei van woudreuzen; althans eenmaal heeft daar oostelijk van Fochteloo, in het veen - zij het dan ook oorspronkelijk aan den rand van het veen - een woud gestaan van geweldige boomen. Het waren gevaarten, die eeuwen noodig zullen hebben gehad om hun omvang te verkrijgen. En toen heeft op eenmaal een catastrofe deze reuzen getroffen! Met den top naar het Noord-Oosten zijn ze ter neder geworpen. Heeft een geweldige Zuid-Wester storm ze geveid? Is dit een buitengewone cycloon geweest; of wankelden deze reuzen misschien reeds door de knagende veenvorming aan hun voet; vrat reeds te lang de steeds zich ophoogende zure veenmassa aan hun wortelgestel?

Toen de stammen terneder stortten, verzonken ze reeds voor een deel in het moeras of vochtige veen. En aldoor hoogdede met de jaren de resten der veenplanten zich op om ten slotte zelfs

de dikste stammen van de lucht af te sluiten. Zoo lag daar honderden en honderden van jaren, verborgen voor het menschelijk oog, het oerwoud van Fochteloo.

Totdat de mensch der 19e eeuw deze streek een ander aanzien gaf. Hij begon het veen aan te snijden; het water werd afgevoerd. De vaart naar Appelscha werd gegraven, de wijken strekten zich uit zelfs tot achter Fochteloo: het water uit het veen, uit het groote moeras, het vond een uitweg. Langzaam-aan werden de lagen droger, en langzaam-aan zakte de sponsachtige substantie ineen. Toen weer kwam de mensch en ging de droge bovenlaag branden voor de boekweitteelt; jaar op jaar. En ziet, in de jaren om 1860, daar kwamen weer de stammen bloot, die zoo lang verborgen hadden gelegen in het veen, dat hen had gedood en hun doode lichamen daarna had beschermd tegen den verwoestenden invloed van licht en lucht.

Ziet hier hoe een geoloog omtrent 1890 dit woud beschreef:

„Zelfs voor een inwoner van een der Friesche hoofdsteden is Fochteloo zeer moeilijk te bereiken; hetzij men de reis over Assen, Smilde en Appelscha neemt, hetzij men over Gorredijk en Oosterwolde genoemd gehucht tracht te bereiken, steeds zijn er twee dagen mede gemoeid. Ik geef de voorkeur aan laatstgenoemde route, daar Fochteloo van Appelscha verder verwijderd ligt dan van Oosterwolde en daar men in laatstgenoemd dorp een paar uren vroeger kan aankomen dan te Appelscha.

Een wagen bracht mij van Gorredijk, waar ik per stoomtram te 9 uur in den morgen uit Heerenveen was aangekomen, in 2 $\frac{1}{2}$ uur naar het landelijke en welvarende, aan de Compagnonsvaart gelegen Oosterwolde. Reeds de talrijke turfschepen, die ons op onzen rit langs deze vaart voorbij voeren, leerden ons, dat wij de veenstreek, die in den laatsten tijd helaas! zooveel van zich heeft doen spreken, naderden.

In een der beste logementen, waar men een eenvoudig nachtverblijf kan vinden, vernam ik, dat mij nog juist tijd genoeg

voor den tocht naar Fochteloo of „de Fochtel” gelijk men hier zegt, overbleef.

De weg naar dit gehucht wijst zich van zelf. Ongeveer een kwartier lang volgde ik bovengenoemde vaart totdat ik even voor de sluis of het Fochteloo-vallaat een zandweg insloeg, dien men den naam van Mardijk heeft gegeven en die mij door weilanden in een klein half uur naar de plaats mijner bestemming bracht.

Zelfs een oppervlakkig waarnemer ziet dadelijk aan het stijgen van den weg en aan de steenbrokken, die hij te Fochteloo hier en daar op den bodem verspreid vindt, dat hij het grintdiluvium, hetwelk in dit gedeelte van Friesland hier en daar boven het jongere zanddiluvium en het nog jongere hoogveen uitsteekt of ook wel van eerstgenoemde vorming een voortzetting is doch in dit geval een zelfden ouderdom bezit, heeft bereikt.

Zoodra men den zandweg betreden heeft, waaraan de meeste boerenhofsteden van Fochteloo gelegen zijn, ziet men een enorm hoogveen vóór zich uitgebreid liggen, waaronder het grintdiluvium in noordelijke, oostelijke en zuidelijke richting eerst op grooten afstand weder te voorschijn treedt. Een zandpad, waar langs de herder zijne schapen dagelijks heidewaarts voert, bracht ons slechts in vijf minuten naar de merkwaardige plek, waarover ik hier eenige uitvoeriger mededeelingen wensch te doen.

Over een vrij groote uitgestrektheid ziet men honderden boomstompen hier boven het veen uitsteken, dat een dertigtal jaren met heide bedekt was, doch later na afbranding der heide voor de teelt van veenboekweit gebruikt is geworden. Op dit oogenblik is de bodem grootendeels met de veenbies begroeid, waartusschen hier en daar de donkerbruine veenbodem te voorschijn komt. Behalve deze stompen ziet men tallooze stammen, hetzij in hun volle lengte op het veen liggen, hetzij met het uiteinde daaronder wegschieten en de gevallen zijn niet zeldzaam waarin men den stam nog met de stomp in verbinding ziet.

Doch hetgeen een bezoek aan deze plaats nog interessanter maakt, is niet alleen de enorme dikte, die deze boomstammen — allen eiken — bezitten, doch ook het verschijnsel, dat de meeste

stammen met den top naar het noordoosten gericht op den bodem liggen. Hetgeen toch in het kort bericht, waarop ik zooeven doelde,

omtrent de dikte dezer reuzen uit lang vervlogen tijden werd medegedeeld, is niet overdreven: verscheidene stammen zag ik, wier diameter zelfs nog op één meter afstand van den wortel meer dan 2 meter bleek te bedragen, terwijl er één volgens den kastelein van Fochteloo, J. Dorprigter, die mij vergezelde en zonder wiens hulp de dikste boomen niet gemakkelijk te vinden zijn, 36 voeten in omtrek moet gemeten hebben.

Toen echter ongeveer tien jaren geleden het oude woud door de voortdurende ineenzakking van het veen aan het licht kwam, moet het schouwspel, dat deze merkwaardige plek te zien geeft, nog oneindig grootscher geweest zijn; niet alleen toch heeft de schendende hand des menschen tal van stammen die de aarde ettelijke jaren zorgvuldig in haren schoot verborgen had gehouden, van deze plek verwijderd, doch ook de stammen die men nu nog in groote hoeveelheid verspreid **ziet** liggen, heeft de bijl niet onaangeroerd gelaten, en men kan hunne oorspronkelijke dikte nog slechts aan de kleur van het omringende veen herkennen. De oorzaak dezer ineenzakking is niet ver te zoeken. De grond toch, waarop het veen rust, bleek mij het reeds genoemde zand met

steen te zijn, waarop nog dieper een hier en daar met kleine steenen gemengd leem volgt, dat in het zuidoosten van Friesland zeer verspreid is en dat niet, gelijk het leem van Steenwijk en Havelte als de grondmoraine van het diluviale landijs mag beschouwd worden — dus als den grond die in den tijd, toen ons land evenals Groenland nog heden ten dage, een ijsdek droeg, onder de ijsmassa door geheele of gedeeltelijke fijnwrijving der **talrijke** uit Scandinavië en omringende landstreken medegevoerde steenbrokken gevormd **werd** — doch een gelaagde (dus in water afgezette) vorming is, hetgeen reeds de buitengewone zachtheid van het leem in drogen toestand leert. Hoe echter dit leem ook gevormd mag wezen (volgens ons door uitspoeling van de grondmoraine door de smeltwateren van het zich terugtrekkende landijs), het belette in ieder geval het regenwater den door-

PLAGGENHUT,
zoals men ze vroeger vele in Ooststellingwerf aantrof.

tocht naar de diepte. Toen men echter de ten oosten gelegen veenen door het aanleggen van greppels voor de exploitatie geschikt begon te maken, kreeg het water gelegenheid om weg te loopen; het veen werd gaandeweg droger en vaster, het zakte ineen en moest de boomen aan het licht brengen.

Het verhaal, dat men ons hier deed van een schaapherder, die jaren geleden met zijne schapen het moerassige heideveld willende overgaan, in den weeken grond wegzakte en hier op ellendige wijze omkwam, heeft dus grooten schijn van waarheid.

.....
Doch welke kracht moet er niet noodig geweest zijn om zulke reuzen, als de oude eiken van Fochteloo zijn, nabij den worte midden door te breken? Een hevige zuidwester storm (de richting der boomen leert het), waarschijnlijk gepaard met een geweldigen watervloed, moet het geweest zijn, die in een oogenblik aan zooveel levenskracht een einde heeft gemaakt en een toestand in het leven riep, zeer veel verschillende van dien, welke eeuwen achtereen op deze merkwaardige plek geheerscht had.

Tot zoover hetgeen de heer H. v. C. indertijd omtrent dit woud schreef.

Als vanzelf rijst nu de vraag bij ons op: zouden hier reeds menschen hebben gewoond, toen deze geweldige eiken hun kronen nog ten hemel hieven? Zouden menschen de catastrofe hebben aanschouwd?

We kunnen weer geen antwoord op deze vragen geven.

Toch weten we, dat deze streek reeds zeer lang bewoond is geweest. Dat de steentijdmenschen hier hebben gezworven bewijzen ons de vondsten van steenen bijlen of beitels hier in het veld gedaan.

Het kon ook niet anders. De steentijdman zal hier een goed jachtterrein hebben gevonden; een veilige hooge zandrug om te wonen, en aan de oostzijde de veenen die hem voor elken overval van die zijde vrijwaarden. Want onoverkomelijk was dit veen in dien tijd; het was een aaneenschakeling van gevaarlijke kuilen en diepten, van drijfkillen.

Als na eeuwen en eeuwen de steentijdman werd opgevolgd door den man van den bronstijd, toen was de tijd voor meer vaste nederzettingen gekomen. En ook uit dien tijd vinden we hier sporen. Ook wanneer de praehistorie plaats maakt voor de geschreven historie, de Middeleeuwen genaken en de geschiedboeken de namen der oude dorpen beginnen te vermelden, dan ook is met de oudste dorpen onzer gemeente Vuchtelloo van de partij.

De oudste sporen van bewoning zijn gevonden in het Noorden van het dorp, tegen de Knolle. Van dien kant uit schijnt het dorp zich langzamerhand meer te hebben uitgebreid. We zullen hier niet vermelden al de bijzonderheden van de praehistorische vondsten in dezen omtrek gedaan. Bij een kaart, waarop de praehistorische vindplaatsen dezer gemeente zijn aangegeven denken we te zijner tijd hierop terug te komen. Alleen zullen we nog een en ander vermelden van den steenen weg, dien men voor een aantal jaren heeft gevonden onder het veen.

Een krantenbericht uit dien tijd (ongeveer 1890) meldde:

„In het Fochteloveld, circa een uur van Oosterwolde, is door steenzoekers een kunstweg gevonden. Over een nog onbekende lengte liggen de keisteenen regelmatig en ter breedte van een gewonen weg onder de veenlaag. Ettelijke stères steen' zijn reeds opgedolven.

De weg heeft de richting over het uitgestrekte veen naar Drenthe (Assen). Wanneer onze voorouders dit werk hebben aangelegd, is niet te zeggen.“

Een tweede bericht zeide, dat men met het delven der steenen

65
was genaderd tot een veenlaag
waaronder de weg verder door
liep.

Een ander bericht uit die dagen
sprak van een tweede vondst:

„De arbeiders Andries Cats en
Jurjen v. d. Berg te Oosterwolde,
bezig zijnde met turfgraven in
het Fochtelooveen, hebben' op
circa 2 meter diepte onder de
veenlaag een eigenaardige steen-
soort gevonden.

De steen heeft veel overeen-
komst met zerksteen en is in
verschillenden vorm in stukken.

Men weet niet waartoe deze
nieuwe delfstof — samen een
kruiwagen vol — heeft gediend,
doch zal haar door een deskun-
dige laten onderzoeken en op-
zenden aan het Friesche Museum
van Oudheden.

Opmerkelijk is het, dat deze
soort van zerksteen is gevonden
in hetzelfde veen, waar de keienrij,
vermoedelijk Romeinsche weg,
zich onder het veen bevindt.

Nog zij vermeld, dat op de
grootste brokken steen op ééne
zijde inkervingen (figuren) voor-
komen.“

in een artikel van den heer
E. Pelinck, Veenbruggen aan de
Westzijde van Drente, voorko-
mende in den Nieuwen Drent-
schen Volksalmanak van 1903
vinden we omtrent dezen weg
o.a. vermeld:

„Een weg van geheel andere
samenstelling zal ons thans bezig-
houden, een steenen weg in de
Fochtelooveenen boven Appelscha
gevonden. Wij lazen daaromtrent
in Nov. 1892 in de Drentsche
courant, dat door steenzoekers in
het Fochtelooveld onder den
grond een kunstweg ontdekt was,
loopende door het uitgestrekte
veen en hebbende van Fochteloo
af een richting op Assen onge-
veer. Door de steenen, alle z.g.
bal- of keisteenen, op te delven
had men den weg reeds over
een aanzienlijke lengte kunnen
volgen. De weg lag met eenige
krommingen, overigens vrij regel-
matig en over een breedte als
de tegenwoordige straatwegen
worden aangelegd. Blijkens nadere
inlichting ligt deze keienrij boven
Fochteloo, bijna ter hoogte van
de Knolle.

Bij het onderzoek van rijks-
wege in den zomer van 1893
luidde de bevinding van dezen
weg aldus: „eene geregelde
steenlaag van \pm 6 à 8 deci-
meter onder den beganen, afge-
veenden grond, ter afwisselende
breedte van 3—6 meters en over

een lengte van ongeveer 500 meters, loopende west—oost, tusschen Weperen en Bonghaar, even bezuiden Veenhuizen. Hoe- ver hij in het veen doorloopt is niet onderzocht, daar dit gedeelte door 18 d.M. veenlaag wordt bedekt. De vrij geregelde loop en de gelijkmatige ligging der stee- nen doen aan een weg denken, doch eenigszins vreemd is het, dat hij helt van noord naar zuid. Aan den zuidkant vond men dikwerf 2 à 3 steenen boven elkander, eenigszins als een ver- sterkte dijk. Tot heden is dus uit het bovenstaande geen gevolg te trekken, voor zoover het den oorsprong en het doel van den weg betreft." (Verslag Rijksmu- seum van Oudheden 1893)

Toen voor eenige jaren in 't oosten van Drente bij Borger een eindje keienweg onder het groen- land werd gevonden, welke on- geveer 5 meter breed soms tot 8 lagen keisteenen bevatte, was daarin misschien, wat ik niet kan beoordeelen, een natuurlijke lig- plaats van steenen te zien, doch dit geval hebben wij bij Fochteloo niet.

De genoemde weg in het Fochtelooveen, zooals een vrien- delijke hand uit Oosterwolde mij nog duidelijker berichtte, bevat niet een laag van 6 à 8 d.M., maar is van één steen dikte, ge- lijkt op de tegenwoordige keien- wegen, behalve dat de steenen minder aaneengesloten zijn, en ligt 60 tot 80 c.M. diep onder de oppervlakte. Aan den zuidkant was het werk, zooals wij zagen, hier en daar versterkt en in het verslag wordt het voor een weg gehouden."

Tot zoover de heer Pelinck.

Het is thans ruim dertig jaar geleden, dat deze weg werd ontdekt en nog weet men helaas hiervan niets naders. Voor enkele jaren heeft schrijver dezes met den assistent van prof. Holwerda den weg over een uitgestrektheid van een paar honderd meter over het veen gepeild en de richting uitgezet. In den tweeden druk van zijn werk „Nederland's vroeg- ste geschiedenis" maakt prof. Holwerda dan ook melding van dezen kei-weg; echter zonder verder commentaar. Dit kon ook moeilijk anders, daar een nader onderzoek nog steeds uitbleef. Een grondig onderzoek heeft dan ook nog nooit plaats gehad en is ook niet zeer gemakkelijk, daar een veenlaag van pl.m. 1½ meter de steenen bedekt. We

Oude Schaapskooi te Fochteloo.

willen echter hopen, dat binnen niet al te langen tijd de heer Dr. A. E. van Giffen, prähistoriker, die zich voor de prähistorie van ons gewest reeds zoo verdienstelijk heeft gemaakt, tijd moge vinden, dit object aan een onderzoek te onderwerpen.

Houten veenbruggen of -wegen — die men vroeger als de „pontes longi” der Romeinen beschouwde — heeft men er vele gevonden in de Drentsche veenen, o.a. te Smilde, maar van een steenweg is ons van andere plaatsen in de Germaansche landen niets bekend.

DE EEUWEN LANGS.

Vorig jaar hebben we in een artikel ons inzicht weergegeven omtrent de beteekenis van de plaatsnamen in ons gewest. Nu is deze etymologie niet altijd even gemakkelijk en gelukkig, vooral wanneer een dorp zeer oud is en het spraakgebruik de oorspronkelijke naam zeer heeft misvormd. De verklaring die wij van den naam Fochteloo toen hebben gegeven, was ons in alle deelen niet naar den zin, doch we gaven haar, laten we zeggen, in afwachting van een betere. We meenen nu die betere en we gelooven ook de juiste beteekenis van den naam te kunnen geven.

Loo beteekent, zooals men weet: bosch of boschrijke plaats.

Volgens prof. Gallée in „Nomina Geografica” zijn de namen ~~de~~ met loo zijn samengesteld, meendeels zeer oud en zeer duister.

Laten we zien, hoe oorspronkelijk de naam luidde. De eerste maal dat wij den naam tegenkomen, is in de bekende charta van den Bisschop van Utrecht van 1408. Hierin is echter ~~de~~ naam zoo misvormd, dat men ~~er~~ niet de minste houvast aan heeft. Het Latijnsche schrift in dit stuk is zeer zeker ook moeilijk te ontcijferen, daar verschillende vertalers dezen naam ook verschillend weergeven. Dan komt de Beneficialboeken van 1543. Hierin heet 't het dorp Vuchtele. Loo is reeds door het spraakgebruik in een stom le veranderd. Wat is nu de beteekenis van

„Vuchte” ?

Als we Picardt, „Antiquiteiten” (van Drente) opslaan, dan vinden we — pag. 52 tweede druk — :
.....„die plaetsen alwaer nu veenen zijn, die zijn voortijts geweest dicke Wouden, Bosschachien en Broecken, staande vol Dannen, V u c h t e n, Eijcken, Elsen, Willigen en andere Geboomten.” Op pag. 66 van hetzelfde werk: „wel-ruyckend houdt dat hier te lande met menichte te bekomen was, als Genever, Dannen en V u c h t e n.” Op pag. 311 idem: „kreupelbosch geweest van Bercken en V u c h t e n, die altijd des winters groen zijn.”

Vuchte kan dus niets anders zijn geweest dan Spar; in het Duitsch Fichte, oud-Duitsch dialectisch Vöchte. En waar in Picardt's tijd, begin 17e eeuw, de sparren in Drente Vuchten werden genoemd, zoo kan het o.i. niet anders, of dit woord is in Oostelijk Stellingwerf ook in zwang geweest. Immers, hier sprak en spreekt men nog vrijwel eenzelfde Saksisch dialect als in het aangrenzende Drente. Ja, de dorpen die niet op het „eiland” tusschen Kuinder en Linde lagen, behoorden immers oorspronkelijk bij Drente.

Vuchteloos kan dus niets anders beteekenen dan Sparre bosch. In den tijd, dat men de behoefte begon te gevoelen, om een gehucht of nederzetting met een naam te betitelen, zal men hier ter plaatse veel sparren hebben gevonden.

Met boomnamen zijn o.a. ook samengesteld: Elsloo, Lindeloos, Espeloo.

Zooals we in het artikel Oud-

Oosterwolde reeds hebben aangegeven, is De Knolle vroeger meer bewoond geweest, dan het gehucht dit was voor een vijftig jaar terug en eerder.

Dit is ook het geval geweest met het aan de Knolle aansluitende Noordeinde van Fochteloo. Hier hebben o.a. in de Middeleeuwen meerdere kleine boerderijtjes gestaan. Zij lagen aan een weg, die enkele honderden meters oostelijker dan den tegenwoordi-

gen, evenwijdig met dezen, heeft gelegen. We vonden in de heide oude nederzettingsresten, die, wat aanleg betreft, vrijwel overeenkwamen met die te Jardinga en Langedijke. Ook hier weer het terrein om de woning afgebakend in kleine kampjes, de walletjes, de dobben. O.a. kwam hier voor een paar jaar een huismolensteen voor den dag, van het type, zooals men dat ook in de onderste lagen der terpen vindt.

Op dit Noordeinde, of liever voorbij dit Noordeinde en voorbij de Knolle, dus onder het dorp Oosterwolde, had men de eenige overgang over het veen. Doch welk een overgang! Sinds eeuwen heet deze weg die naar Veenhuizen en verder Drente voerde, en die nu sinds enkele jaren verhard is, de Veendijk. Alleen des zomers was vroeger deze weg te passeeren; 's winters was er in het geheel geen sprake van passage. Toen een goede honderd jaar terug Fransche troepen zich op hun doortocht te Veenhuizen bevonden, werd de hulp van den heer Gasinjet te Oosterwolde als tolk ingeroepen. De heer G. leidde de troepen naar Oosterwolde; dit kon echter niet geschieden langs genoemden Veendijk, maar men moest de reis over Haule maken. Men vertrouwde zich niet in het verraderlijke veen tusschen Fochteloo en Veenhuizen.

Juist waar op de Knolle of onder Weper deze Veendijk een scherpe bocht maakt, ligt een eigenaardig, heuvelachtig terrein. Vermoedelijk zijn hierbij wel natuurlijke hoogten, maar zeer waarschijnlijk hebben menschenhanden indertijd van dit terrein een kleine schans gemaakt. Geschikter plaats kon dan ook niet worden gevonden: het bestrijkt hier den eenigen overgang (bij zomertijd) over het groote veen.

Wanneer vinden we den naam van het dorp voor het eerst genoemd? Dit is in het bekende charter van bisschop Frederik van Blankenheim. dato 15 juli

1408. Het was toen dus reeds een kerspel en zal dus toen ook reeds een kerk hebben bezeten. Het moest betalen 35 oude schil- den, tegen b.v. Oosterwolde 100. Veel inwoners zal het in die dagen niet hebben geteld, even- min als trouwens een der andere dorpen in de gemeente. Zien we naar de Beneficialboeken, dan vinden we daar, dat er toen ter tijde (1543) 12 of 13 huizen stonden, die bijdroegen tot onder- houd van de kerk. Het totaal aantal zal ook niet meer hebben bedragen, daar in dien tijd een ieder het zijne ten behoeve der kerk moest bijdragen. Het moet ons verbazen, dat een zoo gering aantal inwoners toen in staat was, een kerk te bouwen en een pa- stoor te onderhouden of mede te onderhouden.

We laten hier volgen de in- komsten die de kerk toen ter tijde had (1543):

Het erf der pastorie, achttien roeden breed, waaraan is naast- gelegen aan de Oostzijde Thyabel Wyers en aan de westzijde Hen- rich Garloff; getaxeerd op twee goudguldens.

Sint Peters pacht, zijnde jaar- lijks 14 mudde rogge, Friesche maat.

Uit Lambert Jan Thijssen land jaarlijks 2 koopmansguldens.

De volgende waren de Patroens gueden (Pastoors inkomsten):

In Lambert Garloffs landt twee roeden.

In Geze Wolters landt twee roeden.

In Henrich Roeloffs landt seste halve roeden ende ses roeden up landt.

Item, Henrick Garloffs landt neghende halve roede.

In Arp Thyabelens landt derde- half roede.

In Jan Zywerths landt derde- halve roede.

In Lambert Jan Thijssen landt een dachmaet hoylandts ende een gulden.

In Reyner Roeloffs landt achte halve roede.

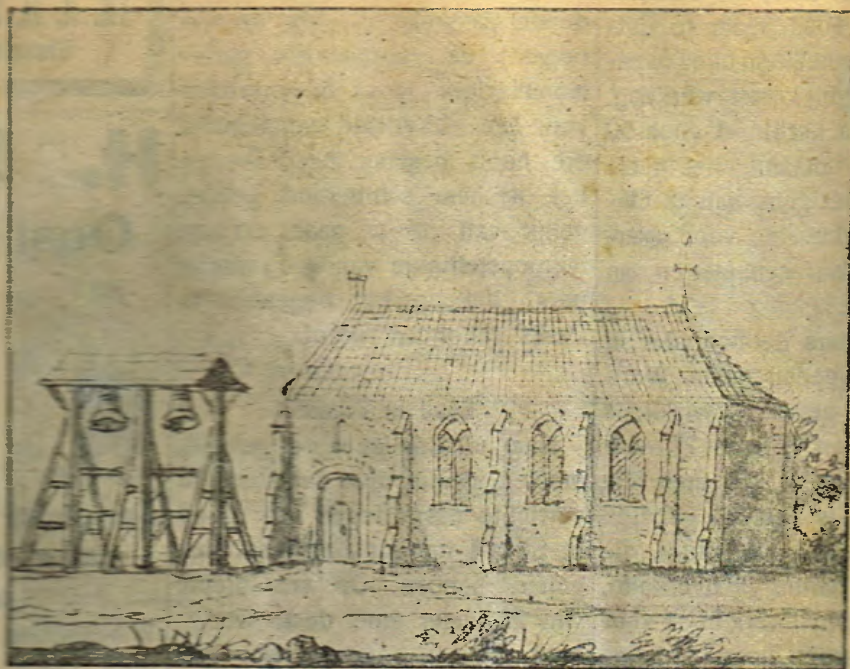
In Lambert Jan Thyssen landt vier roeden.

In Abel Benens landt drye roeden, elcke roede getaxiert op anderhalve stuver. Een dachmaet buyten de Laeke.

Tonis Allens drye philippus guldens jaerlicx uyt zijn arve.

De Stellynck Henrick Roeloff heeft gesegt by zynen eedt, dat anders gheen kercken gueden en zyn.

Zooals we zien was het oor-

Kerk te Fochteloo, naar de teekening van J. Stellingwerf in 1721.

spronkelijke stuk opgemaakt, althans door een eed voor waar aangemerkt, door Henrick Roeloff, de Stelling of wel Dorprechter ter plaatse. Fochteloo had toen dus geen Pastoor; de dienst zal er zeker zijn waargenomen door den Pastoor en de Vicarii van Oosterwolde.

Wanneer hier de kerk is gesticht, we weten het weer niet. Hoewel het bouwwerk reeds lang is verdwenen, zijn we toch nog in staat onzen lezers een afbeelding van het oude gebouw te geven, en wel een reproductie van een teekening, in het jaar 1721 door J. Stellingwerf vervaardigd. Zooals we zien hingen er reeds toen de beide klokken in den klokkenstoel. Deze kerk is in het jaar 1832 wegens bouwvalligheid afgebroken. Er is later geen nieuwe kerk weer gesticht.

De klokken, hangende in een klokhuis op het oude kerkhof, zijn zonder opschriften. Hun ouderdom valt dus niet te bepalen. Beiden hebben boven drie randen. Aan de onderste van die randen van de „Oosterklok” is een ring. Deze rand met ring heeft volgens v. Borssum Waalkes wellicht een zinnebeeldige beteekenis. En wel zou dit zinnebeeld kunnen voorstellen de Moeder (Maria) met het Kind (Jezus). In dat geval zouden de klokken dus nog uit den Roomschen tijd dateeren.

In den tijd der Hervorming is Fochteloo ook steeds kerkelijk met Oosterwolde gecombineerd gebleven. In Fochteloo werd om de 7e Zondag preek gehouden. Het aantal lidmaten bedroeg in 1772 slechts 8.

Voor eenige jaren is door de

Vereen. voor Evangelisatie een bestaand gebouwtje tot kerkje ingericht.

Het dorp bestond tot voor korten tijd uitsluitend uit boerenhoeven en een enkele arbeiderswoning. Handwerkslieden, noch neringdoenden vond men er. Wel waren er een paar herbergen of tapperijen; maar een plattelandsherberg was vroeger meteen ook boerderij. Men kon er van het geven van logies en den slokjesverkoop alleen niet komen.

Veelal waren deze gelegenheden ook alleen voor den verkoop van sterken drank en niet voor logies ingericht. Een dergelijk huis voerde hier indertijd een uithangbord, waarop een vat was geschilderd met het opschrift:

„Het vat dat gij hier ziet,
Dat kan u niet vermaken;
Maar vrienden, komt in huis,
Het nat zal u wel smaken.”

Pas in de laatste jaren begint er in Fochteloo op het gebied van handel en nijverheid meer leven te komen. In enkele jaren toch hebben er zich reeds meerdere zaken gevestigd, als gevolg der ontginning der woeste gronden en de daarmee samenhangende bevolkingsaanwas.

Veel werd hier in vroeger tijd gedaan aan de schapenhouderij. Groote kudden van de Drentsche langstaarten werden hier gehouden en onder hoede van de herders de groote wijde heide ingestuurd. Dit bedrijf is na de intree van de kunstmest geheel vervallen

en velen van het tegenwoordig levende geslacht kunnen zich niet meer voorstellen, dat er boerderijen waren, waar men honderden schapen huisvestte. Wij gaven bij dit artikel een afbeelding van een oude schaapskooi, zooals we die — thans voor andere doeleinden dienende — nog aantreffen op het Zuideind van Fochteloo.

Het schapenwasschen geschiedde in het veen, waar men hier en daar poelen en gaten vond. Dit werk was echter zeer gevaarlijk in die dobben, waarom den wasscher vaak een paardeleidsel om het middel werd gebonden. Het was dan ook in den tijd, vóór de groote ineenzakking van het veen had plaats gevonden. Hoeveel dit heeft beteekend, kan men uit het volgende nagaan. Men vertelt, dat men vroeger vanaf de plaats van Jannes Bruggen, ± 1860, alleen de spits van den toren van de Smilder koepelkerk kon zien. Nu echter kan men vandaar de geheele kerk onder-

scheiden.

Achter het dorp, tegen het veen, lag vroeger de Leijdijk. Deze is voor honderden jaren opgegooid, om te voorkomen, dat het dorp te veel last zou krijgen van de hooge waterstanden in het veen. Dat deze waterkeering van groot belang was, niet alleen voor het dorp Fochteloo, maar voor de geheele omgeving, kan men opmaken uit het feit, dat de mannen uit meerdere dorpen onzer gemeente op aangewezen tijden verplicht waren aan het behoud of herstel van den Leijdijk te werken.

Had dus de nabuurschap van het groote veen zijn schaduwzijde, naast de turfwinning heeft men daarentegen vele jaren ook kunnen profiteeren van den verbouw van veenboekweit. Aan den boer heeft dit heele goede jaren bezorgd. Zoo vinden we aangeekend, dat de veenboekweit van de Fochteloo--Appelscha-veenen in 1851 opbracht de som van f 13.000.

Op de kaart van Schotanus-Halma komt voor een stroompje „De Vogelrijd”. Dit ontsprong in het veen, verdween bij den Leijdijk onder de aarde en kwam dan een 700 meter westelijker weder aan de oppervlakte te voorschijn, om dan vervolgens in het Grootdiep uit te monden. Door de ontwatering van het veen, is het riviertje vervallen. Ongeveer ter plaatse waar eertijds „De Vogelrijd” in het Grootdiep viel, stond vroeger een molen; waarschijnlijk is dit een watermolen geweest.

Eeuwenlang schijnt Fochteloo vrijwel hetzelfde aantal inwoners te hebben gehad en eerst in de eerste helft der vorige eeuw konden men een belangrijke bevolkingsvermeerdering constateeren, welke vermeerdering tot op heden in sink tempo is doorgezet. Konden we in 1543 volgens de Beneficiaalboeken komen tot een 12 of 13-tal woningen, op het stemkohier van 1738 komen ook nog slechts 14 nummers voor. Bijna alle eigenaars der hoeven waren toen uitwonenden; de bewoners waren dus haast alle „meiers”. De nos. 1, 2, 6, 7, 10, 11, 12 en 13 behoorden aan A. Lyclama à Nijeholt, nos. 3 en 4 aan A. Frankena -- wed. Heloma nom. lib no. 5 aan Hendrik en Andries Lamberts e.a.; no. 8 aan Sypke Swaga, no. 9 aan de pastorie, no. 14 aan A. Hubbelink.

In het begin der 19e eeuw telde het dorp ook nog slechts 13 **woningen**, die in de termen vielen

voor de belasting op deuren en vensters. In 1813 betaalde men verponding van 13 perceelen bebouwde eigendommen.

Dan komt de bevolkings-aanwas. Het aantal zielen bedroeg in:

1811	81.
1840	163.
1875	310.
1901	351.
1927	472.

Men kan nagaan, dat enkele familiën een lange reeks van jaren hier of in den omtrek hebben gewoond. Waren de meeste eerst huurboeren, althans in de 17e en 18e eeuw, het aantal eigenerfden vermeerderde sterk, toen een belangrijke verkoop van gronden plaats had tegen lagen prijs.

Lang heeft men in verschillende gezinnen in Fochteloo veel ouderwetsche voorwerpen in eere gehouden. In het laatst der vorige eeuw was er nog een boerengezin, waar men in antiquiteiten veel van geslacht op geslacht had bijeengehouden. Het waren voorwerpen van de oude familie Schepers; toen ter tijd bij een erfgenaam, den heer J. Hofman, in eigendom. Deze Hofman bewoonde een zeer oude hoeve. De kamer waarin zich de oudheden bevonden was zeer groot. De bouw der woning was zeer solide; de balken in de kamer hadden een dikte van 45—50 cm. Sterke haken in deze balken herinnerden aan den tijd, toen men geregeld zelf een zwaar varken of rund slachtte en dat toen achter in de kamer hing voor het afgehouden en gezouten werd.

Uit een krantenverslag uit die dagen omtrent de verzameling oudheden vermelden we;

„Wanneer men de antieke kamer rondziet, dan treffen tal van voorwerpen uit de 15e en 16e eeuw ons oog. Om slechts enkele te noemen:

Aan de achterzijde der kamer staan twee zeer ouderwetsche zware en groote eiken kasten, de eene nog zeer net en versierd met snijwerk. Een derde oude kast, mede zwaar eiken, verschilt van de andere in vorm. Op de kasten prijken een menigte antieke voorwerpen, als een koperen koffiekan met drie kranen, geslepen glazen van zonderling model, verder verschillende tinnen kannen of bekers, waaruit men vroeger warm bier dronk.

Schilderachtig is het ouderwetsche glazen kastje, vol met porceleinen theegoed van voor eeuwen, en de tinnen brandewijn-

kommetjes, waaruit men vroeger brandewijn met rozijnen gebruikte.

Rondom in het vertrek hangen een menigte fraai geschilderde oude schotels of borden. Verder zijn de wanden versierd met antieke schilderijen, o.a. twee op glas vervaardigd, voorstellende „De Zomer” en „De verloren zoon”.

Om alles te noemen, zou men een geruimen tijd noodig hebben en de mededeeling zou te veel ruimte in beslag nemen.

Van het prachtige ouderwetsche snijwerk noemen wij o.a. een klein eikenhouten kistje, verdeeld in vakken, dat er zóó keurig uitziet of het pas vervaardigd was. De koperen beslags-pot, die vroeger diende om meelkost te bereiden, prijkt niet ver van den antieken vierkanten spiegel van ongewoon dik en geslepen glas.

Ook van de oude kleedingstukken worden ons nog enkele vertoond. Het bleek wel dat men in vroegere jaren van bonte kleeding hield. De vorm van het vest is bijzonder veranderd in den loop der tijden. Naar evenredigheid der wijdte was het zeer kort, wel een derde korter dan tegenwoordig gebruikelijk is; de stof was licht van kleur met strepen, die voor de vrouwelijke kleeding gebloemd. Opmerkelijk is het hoe goed men vroeger de kunst van breien verstond, naast die van spinnen. Een paar kousen uit de vorige eeuw, vervaardigd van eigen gesponnen garen en gebreid, zijn zoo fijn als men tegenwoordig het machinale ziet. Bij de korte broek droegen onze voorvaderen, wanneer ze deftig wilden zijn, kousen van wit en zwart garen, waarvan nog een paar aanwezig zijn. Deze manskousen zijn geheel met sterren, strepen en bloemen gebreid. Het deel van de kous, dat met de korte broek

in het oog viel, is met figuren, wit met zwart, bewerkt. Nog dient vermelding de oude vrouwenhoed met buitengewoon grooten rand. De hoed met zeer kleine bol en weinig schaduw aan de achterzijde, heeft een afmeting in de breedte van nagenoeg een halve Nederlandsche el.”

Den 5 Mei 1903 werd er door de wed. J. Hofman boelgoed gehouden en werden vele van deze waardevolle voorwerpen verkocht. O.a. brachten borden en schotels per stuk van f 5 tot f 25 op. Een stel van 3 potten en 2 bekers f 56, een ander stel f 46. Een koperen koffiekant met 3 kranen

Een tweede familie, die veel antiquiteiten bezat, was die van den heer H. Hofman. Helaas is hun huizinge verbrand en daarmede de oude voorwerpen.

Fochteloo had in het begin der vorige eeuw reeds een school, waarin zoowel 's zomers als 's winters les werd gegeven.

In 1816 komt als onderwijzer te Fochteloo voor R. A. v. Nijen, zonder rang.

Verder vinden we vermeld:

Gosse Alb. Berga	1821—1826.
Sj. Alb. Berga	1826—1828.
Jak. A. Oosterloo	1828—1833.
Js. J. Brinksma	1831—1833.

Oosterloo en Brinksma waren gedurende 1831 en 1832 samen aan dit schooltje werkzaam.

Foppe S. v. Veenen	1833—1836
Sj. L. Cats	1836—1838.
J. H. Karssens	1837—1838.

Cats en Karssens waren in 1837 beiden in de school.

Korn. L. Cats	1839—1840.
E. J. Jonkers	1840—1843.
Jan S. de Jong	1843—1844.
H. M. Bergsma	1844—1845.
L. J. Poppinga	1845—1846.
J. S. de Jong	1846—1862.
J. Idema	1862—1864.
S. K. Uri	1864—1868.
M. S. Maakal	1868—1878.
F. W. Dijkstra	1872—1873.
O. Wijma	1874—1875.
J. Douwenga	1876—1906.
C. Kraan	1906—.....

Tot 1891 werd aan die school door één persoon onderwijs gegeven.

Tot slot van onze aantekeningen over Fochteloo vermelden we nog:

Dat de Fochteloo-sluis in 1818 is gebouwd;

Dat de weg Oosterwolde—Fochteloo is verhard in 1912;

Dat de verharding van den weg door het dorp (Weper-Appelscha) plaats had in 1921.